

zarların bugünkü hicrin Kâbe'ye dahil olmayan kısmında bulunması gerektiği açıktır. Peygamber kabirlerinin mescid edinilmemesini isteyen Resûl-i Ekrem'in (Buhârî, "Cenâ'iz", 62, 96), hicrde namaz kılması ve Hz. Âişe'ye de tavsiye etmesi (İbn Mâce, "Menâsik", 31) bunu teyit etmektedir.

Hicrin sınırını gösteren hatîm (terkedilmiş, bırakılmış), iki ucu da Kâbe duvarına bitişmeyen yarım daire şeklinde bir duvardır. İçi, dışı ve üstü mermerle kaplı olup üzerinde biri ortada, diğerleri uçlarda yer alan, şamdan biçimi kaideli ve silindirik fanuslu üç adet lamba bulunmaktadır.

Hicr ve hatîmle ilgili ölçümler hakkında kaynaklarda yer alan bilgilerde bazı farklılıklar göze çarpmakta ve bu durumun hem kullanılan değişik arşınlardan ("zirâu'l-yed" [zirâ-i şer'î] 46,2 cm., "zirâu'l-hadîd" [zirâ-i kumâş] 57,7 cm.), hem de sürekli yapılan tamir ve ilâvelerden kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir. *Mir'âtü'l-Haremeyn* sahibi İbrâhim Rifat Paşa'nın metrik sistemi kullanarak yaptığı ölçümlere göre hatîmin yüksekliği 1,31 m., üstten genişliği 1,52 m., alttan genişliği 1,44 m., Kâbe'nin kuzeydoğusunda Kâbe örtüsünün halkalarının tutturulduğu "şâzervân" adı verilen mermer kaide ile hatîm arasında yer alan açıklık 2,30 m., kuzeybatı tarafındaki açıklık 2,23 m., hatîmin iki ucunun içeriye olan mesafesi 8 m., arkadan tavaf mahalline 12 m., Kâbe'nin kuzey duvarının ortası ile hicrin merkezi arasındaki mesafe ise 8,44 metredir.

Kâbe, Husayn b. Nümeyr kumandasındaki Emevî ordusunun Abdullah b. Zübeyr'i kuşattığı sırada ciddi bir tahribata uğradı; ancak Emevî kuvvetleri çekilince Abdullah b. Zübeyr Kâbe'yi eskisinden daha güzel bir biçimde yeniden yaptırdı. İnşa tarzı üzerinde ashap kendisine itiraz edince Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye söylediği sözleri (yk. bk.) delil getirip Kâbe'yi yıktırarak Hz. İbrâhim'in temellerini buldu ve ileri gelenlere gösterdi; sonra da duvarları bu temeller üzerinde yükseltti. Böylece Resûl-i Ekrem'in hadisine göre hicr Kâbe içine alındı. Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervân zamanında Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî, Mescid-i Harâm'a sığınan Abdullah b. Zübeyr'i kuşattınca Kâbe'yi mancınkla taşaya tuttu. Şehri ele geçirdikten sonra da onun Kâbe'yi inşa ediş biçimi ve yaptığı ilâveler konusunda Abdülmelik ile tartışmada bulundu. Halifeden aldığı emir üzerine binanın

hicr mevkiini meydana getiren bölümünün duvarlarını 4,50 m. kadar yıktırdı ve Kâbe'nin o tarafını kapatıp burasını Kureys'in yaptığı tarzda alçak bir duvarla çevirdi; diğer kısımları ise olduğu gibi bıraktı (74/693).

Hatîm önceleri sadece taştan örülmüş bir duvar şeklindeydi; yine hicr de taş döşemeliydi. Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr 140 (758) yılında hac için Mekke'ye gittiğinde hatîm ve hicrin mermerle kaplanmasını emretti. Abbâsîler'den Osmanlılar'a kadar pek çok devlet adamı buranın imarı için gayret sarfetti. Bugün hicr, çevreleri saç örgüsü ve çeşitli geometrik motiflerle süslenmiş çok kıymetli, gül kırmızısı, siyah, yeşil, mavi mermerlerle kaplıdır. Hatîmin iç tarafının ortasında mermer üzerine Kudûs yönünü göstermek üzere Mescid-i Aksâ'nın kubbesine benzeyen bir şekil işlenmiştir; çevresinde de ince geometrik nakışlarla süslü mermerler bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz zamanında Osmanlılar tarafından yapılan bu süslemeler, kiblenin Mescid-i Harâm'a çevrilmesinden önce Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılmasına işaret etmektedir. Resûl-i Ekrem o dönemde namazını Hacerülesved'le Rûknülyemânî arasında kılar ve böylece Kâbe'yi kendisiyle Mescid-i Aksâ arasında almış olurdu; kible yönü de hicrin ortasından geçirdi.

Memlük Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak, hatîmin dış yüzü için Kâbe örtüsü gibi siyah renkli bir örtü gönderdiyse de bu örtü o yıl kullanılmadı. Ertesi yıl iç yüzü için de bir örtü gönderilince hatîm hem içeriden hem dışarıdan örtüldü; ancak daha sonra böyle bir uygulama yapılmadığı için bu ilk ve son örtü oldu.

Hasan-ı Basrî, *Risâle fi fazli Mekke* adlı eserinde hicri duaların makbul olduğu yerler arasında sayar (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3634/18, vr. 85, 87; ayrıca bk. ALTIN OLUK). Bu eserin Mustafa Hâmî tarafından yapılan *Faziletü'l-mücâvere* adlı Türkçe tercümesinde hicrin faziletine dair bazı hadisler yer verilmiştir (s. 20, 38). Kâbe'nin bir bölümü olması sebebiyle Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre hicrde nâfile namaz kılınmakla birlikte farzlar ve müekked sünnetler kılınmaz. Hanefî ve Şâfiîler'e göre ise Kâbe'de olduğu gibi burada da her türlü namaz kılınabilir. Bütün mezheplere göre tavaf sırasında hicrin dışından dolaşmak şarttır.

Câhiliye döneminde Araplar'ın fâili tesbit edilemeyen cinayetlerle ilgili yemin-

leri (kasâme*) hicrde verdirdikleri ve aynı yeri daha önceleri Kâbe'ye hediye edilen kıymetli eşyanın saklandığı bir mahzen ve kurban kesme mahalli olarak kullandıkları rivayet edilmektedir (bk. KÂBE).

BİBLİYOGRAFYA :

Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "hatîm" md.; *el-Muvaḥḩa*, "ḩac", 33; Buhârî, "ḩac", 42, "Tefsîr", 17/3, "Cenâ'iz", 62, 96; Müslim, "ḩac", 69-70; İbn Mâce, "Menâsik", 31; Nesâî, "ḩac", 125, 128, 129; Tirmizî, "ḩac", 48; Hasan-ı Basrî, *Risâle fi fazli Mekke*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3634/18, vr. 85, 87; a.mlf., *Faziletü'l-mücâvere fi Mekketel-Mükerreme ve'l-Medinetil-Münevvere* (trc. Mustafa Hâmî), İstanbul 1280, s. 20, 38; Ezrakî, *Aḩbârü Mekke* (Melhas), I, 64-65, 209, 311-319; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, Kahire 1963, IV, 392-393; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 221; Muhibbüddin et-Taberî, *el-Kırâ' li-kâşidi Ömmü'l-kerâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, s. 313-314; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, XXVII, 444-445; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id* (Dervîş), III, 551; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, II, 825-826; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 339-351; Aynî, *el-Binâye*, II, 1068-1070; Âmirî, *Behcetü'l-meḩâfil ve buḩyetü'l-emâşil*, Kahire 1330, I, 22; Mütakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XII, 222; Zürkânî, *Muḩtaşarü'l-mekâsîd* (nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), Riyad 1401/1981, s. 151; Şevkânî, *Neylü'l-evḩâr*, V, 51; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, II, 937-940; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 266, 305-308; M. Ali el-Mağribî, *A'lâmü'l-Hicâz*, Cidde 1984, II, 107-110; Ali Hüsnî el-Harbütîlî, *Târiḩu'l-Kâ'be*, Beyrut 1408/1987, s. 158-167; Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), II, 816, 854, 858, 868; İsmâil Ahmed İsmâil Hâfız, "ḩicru İsmâ'îl", *Mecelletü'l-baḩşî'l-ilmî ve'l-türâşî'l-İslâmî*, V, Mekke 1982, s. 453-478; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 45, 114; "ḩicr", *Mu.F.*, XVII, 102-104; Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I, 145-146; İrfan Aycan, "ḩaccâc b. Yûsuf es-Sekafî", a.e., XIV, 427-428.

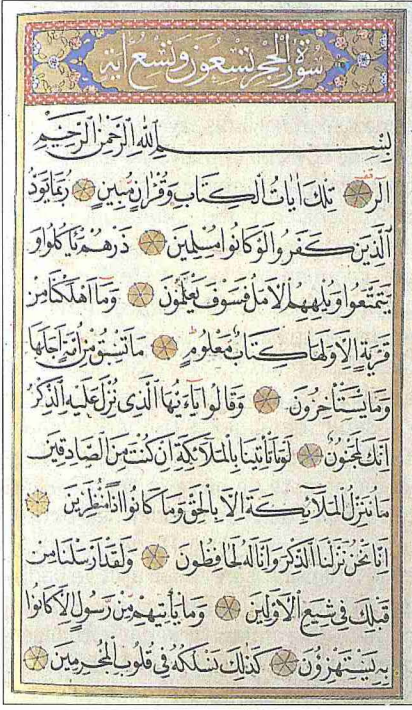
FUAT GÜNEL

HİCR SÜRESİ

(سورة الحجر)

Kur'an-ı Kerim'in on beşinci sûresi.

Mekke döneminde, Hz. Peygamber'e ve müslümanlara yapılan baskıların şiddetlendiği yıllarda muhtemelen İbrâhim sûresinin ardından nâzil olmuştur. Kaynaklar, bütün âyetlerinin Mekki olduğunda ittifak bulunduğunu kaydeder. Ancak Âlûsî, 87. âyetin Medine döneminde nâzil olduğuna dair bir görüşü nakletmektedir (*Rûḩu'l-me'ânî*, XIV, 2). Âyet sayısı doksan dokuz, fâsıla*sı (ن, م, ل) harfleridir. Sûre ismini sekseninci âyette geçen hicr kelimesinden alır. Hz. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği Semûd kavminin yaşadığı bölgenin merkezi olan

Hicr sûresinin nesih hattıyla yazılmış ilk âyetleri
(Köprülü Ktp., nr. 9, vr. 141b)

Hicr şehri, Hicaz'ın kuzey kesiminde Medine-Tebük yolu üzerinde sarp kayalıklardan oluşan bir vadide kurulmuştur (bk. HİCR). Dağ yamaçlarına oydukları muhkem meskenlerde yaşayan bu kavim, gösterdiği mucizelere rağmen Sâlih peygambere inanmadıkları, uyarılarına aldırmayıp inkârcılıkta direndikleri için helâk edilmişti. İbn Battûta Hicr'e uğradığını, burada Semûd kavminin kızıl kayalara oyulmuş meskenlerini gördüğünü ve içlerinde hâlâ Semûd kavminin iskelet kalıntılarının bulunduğuna şahit olduğunu kaydetmektedir (*Seyahatnâme*, I, 119; Mevdûdî, II, 581).

Düşman istilasından ve çeşitli âfetlerden korunmak için kayaları oyarak yaptıkları güvenli meskenler Semûd kavmini helâk olmaktan kurtaramamıştı. Sürenin sonlarına doğru yer alan bu kıssa, Kur'an'a inanmak istemeyen müşriklere bir uyarı ve ihtar niteliği taşımaktadır. Sürede Kur'an-ı Kerim'in ilâhî koruma altında olduğu, onu tahrif etmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik her teşebbüsün boşa çıkacağı açıkça belirtilir. Öte yandan hicr kelimesi "tasarruftan menetmek, engel olmak" gibi mânalara da gelir. Sürenin

muhtevasında ise doğrudan doğruya Kur'an'a yönelik saldırıların ilâhî koruma engeliyle karşılaşıacağı bildirilir. Bu bakımdan sûrenin ismiyle muhtevası arasında bir tenâsübün bulunduğu dikkati çeker.

Bundan önceki İbrâhîm sûresi, zalimlerin aşırılıklarının ve peygamberlere karşı yaptıkları baskıların cezasız kalmadığını, Allah'ın peygamberlerine verdiği sözü unutmadığını, onların intikamının alınacağını, herkesin yaptığının karşılığını göreceğini bildiren âyetlerin ardından (14/45-51) bütün bu açıklamaların insanlara, akıllarını başlarına alıp Allah'ın birliğini tanımaları hususunda birer uyarı olduğunu belirten bir âyetle son bulur. Hicr sûresinin ilk bölümünde de aynı konu üzerinde durulur. Bu bakımdan sûre İbrâhîm sûresinin devamı ve açıklaması gibidir.

Hicr sûresinin birinci bölümünde Kur'an-ı Kerim'in her türlü tebdil ve tahriften korunacağı, Hz. Peygamber'e "mecnun" (cin musallat olmuş) diyerek iftira edenlerin bütün çabalarının boşa çıkacağı, daha önceki peygamberlere de benzeri iftiharların yapıldığı, ancak gerçeği inkâr eden o zalimlerin çok kötü âkibetlere uğradıkları bildirilir; göklerin kapıları kendilerine açılrsa da hakikatleri gözleriyle görseler de bu durumu bir büyü sanıp yine de inanmaya yanaşmayacakları haber verilir. Cinlerin ve şeytanların göklerin ötesinden vahiy getirmeye güç yetiremeyeceklerini, bu bölgelerin Allah'ın koruması altında bulunduğunu (âyet 16-17) bildiren âyetlerin ardından Allah'ın tabiat olayları üzerindeki kudret ve hâkimiyetine dikkat çeken âyetler gelir. Hayat verenin de öldürenin de ölümden sonra mahşerde bir araya toplayacak olanın da Allah Teâlâ olduğu vurgulanır (âyet 23-25).

İkinci bölümde insanın (Hz. Âdem) ilk yaratılış olayına yer verilir. Bütün melekler secde emrine uydukları halde İblis'in bu emre uymayıp isyan ettiği, bu yüzden lânetlendiği bildirilir. Ancak Allah'ın has kullarını azdırmaya gücünün yetmeyeceği, yalnızca günahkârlardan kendisine uyanları baştan çıkarabileceği, onların da esasen cehennemle tehdit edildikleri, cehennemin yedi kapısı olduğu, her grubun ayrı bir kapıdan oraya gireceği belirtilir (âyet 42-44). Günahattan sakınan iyi kimşeler ise pınarlarla bahçelerin yer aldığı cennetlere güvenle girecekler, gönüllerinden her türlü kin ve nefret alınıp tertemiz hale getirildiği için birbirleriyle kardeş olarak mutlu yaşayacaklar ve orada ebedî kalacaklardır. Allah'ın gafûr ve rahîm olduğunu, ancak azabının da çok çetin ola-

cağını kulların bilmesi gerektiğini vurgulayan âyetle ikinci bölüm sona erer (âyet 49, 50).

Sürenin üçüncü bölümü, Hz. İbrâhîm'e, ilerlemiş yaşına rağmen bir erkek çocuk sahibi olacağını müjdeleyen meleklerin gelişini ve İbrâhîm'in bu müjdeyi hayretle karşılayışını bildiren âyetlerle başlar. Ardından bu meleklerin Lût ile ona inananlar dışında bütün Lût kavmini helâk ettikleri bildirilir. Kur'an'ın başka sûrelerinde de yer yer anlatılan Lût kavminin helâk edilmesi olayı en geniş ve ayrıntılı biçimde bu sûrede yer almaktadır. Hz. Muhammed'in hayatına yemin edilerek (âyet 72) azgınlık ve sapıklık içinde şaşkına dönmüş olmaları yüzünden onların bu helâki hak ettikleri haber verilir. Ayrıca ormanlık bir bölgede (Eyke) yaşayan Şuayb kavminin zalim bir kavim olduğu için helâki hak ettiği bildirilir. Peygamberlerinin tebliğ ettiği ilâhî emirleri dinlemeyen, bununla da kalmayıp onlara haksız yere ezâ ve cefa eden her iki kavmin böylece hak ettiği şekilde cezalandırıldığı, nitekim bu iki olayın kalıntılarının o dönemde işlek ticaret yolları üzerinde bulunduğu anlatılır.

Son bölümde Hicr ahalisinin peygamberleri inkâr etmesi yüzünden helâk edildiği, onların dağ yamaçlarında kayaları oyarak yaptıkları evlerin kendilerini kurtarmaya yetmediği gerçeğine dikkat çekildikten sonra (âyet 80-84) gökleri ve yeri yaratan Allah'ın her şeyi hakkıyla bildiğini ve beklenen sonucun yakında gerçekleşeceğini bildiren âyetler yer alır. Sık sık tekrarlanan yedi âyetle (Fâtiha sûresi) azametli Kur'an'ı vahiy yoluyla peygamberine gönderen Allah'ın gücünün peygamberini her türlü tehlikeden korumaya da yeteceği yolunda teminat sayılan âyetlerin (âyet 92-95) ardından müşriklere gerek vahiy gerekse Peygamber hakkında konuşup alay etmelerine aldırmadan tebliğ görevini sürdürmesi gerektiği yolunda Resûl-i Ekrem'e emir ve tavsiyelerde bulunulur. Süre, "Sen rabbinin şanını yücelterek O'na hamdet ve secde edenlerden ol; yakın (ölüm) gelinceye kadar rabbine ibadet et" emriyle sona erer. Bundan önceki İbrâhîm sûresi, Allah'ın bir tek olduğunun bilinmesi gerektiğini vurgulayan bir âyetle tamamlanmıştı; bu sûre de yalnızca O'na ibadet edilmesini emreden âyetle sona ermektedir. Hicr sûresi, vahiy ve peygamberlik karşısında toplumların öteden beri nasıl bir tepki ortaya koyduklarını ve Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlerini nasıl başarıya ulaştırdığını

HİCR SÜRESİ

bildiren ve "elif lâm râ" () diye başlayan beş sûrenin (Yûnus, Hûd, Yûsuf, Ra'd ve İbrâhîm sûreleri) bir özeti gibidir. Sonuç kısmı da bütün bu sûrelerin nihâi hedefini belirleyen bir emirden ibarettir.

Bazı tefsir kitaplarında (meselâ bk. Zemahşerî, II, 320; Beyzâvî, I, 657) sûrenin fazileti hakkında Übey b. Kâ'b'dan rivayet edilen, "Hicr sûresini okuyan kimseye muhacirlerin, ensarını ve Hz. Peygamber'le alay eden kişilerin sayısının on katı ecir verilir" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmektedir (İbnü'l-Cevzî, I, 239-241; Zerkeşi, I, 432; İbn Hacer, IV, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hcr" md.; Buhârî, "Tefsîr", 15/1-5; Tirmizî, "Tefsîr", 15/1-5; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. İsmâ b. Abdülmuh-sin el-Humeydân), Beyrut 1411/1991, s. 275-277; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), II, 309-320; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386/1966, I, 239-241; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XIX, 151-216; Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 1-64; Beyzâvî, *Envârü't-ten-zil*, İstanbul 1303, I, 67-657; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 119; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 432; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf fi'tahrîci ehadîsi'l-Keşşâf* (Zemahşerî, *el-Keşşâf* [Beyrut] içinde), IV, 94; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), I, 28, 30, 31, 32, 45-46; a.mif., *Esbâbü'n-nüzûl*, Beyrut 1986, s. 116-117; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XIV, 2-89; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XIV, 5-92; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 3036-3081; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul 1943), İstanbul 1980, s. 307-313; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1996, II, 561-585; Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Beyrut 1985, IV, 2121-2156; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfû külli sûre ve makâşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1986, I, 169-187; Zuhûr Ahmed Azhar, "el-Hicr", *ÜDMİ*, VII, 944-945.

EMİN IŞIK

HİCRET
(الهجرة)

Dinî sebeplerle
bir yerden diğer bir yere göçme
ve özellikle Hz. Peygamber'in
Mekke'den Medine'ye
göç etmesi olayı.

Sözlükte "terketmek, ayrılmak, ilgisini kesmek" anlamına gelen hecr (hicrân) masdarından isim olan hicret "kişinin herhangi bir şeyden beden, lisanen veya kalben ayrılıp uzaklaşması" demektir; ancak kelime daha çok "bir yerin terkedilerek başka bir yere göç edilmesi" anlamında kullanılır. Terim olarak genelde gayri müslim ülkeden (darülharp) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelden ise Hz. Peygamber'in ve Mekkelî müslümanların Medi-

ne'ye göçünü ifade eder. Medine'ye göç eden müslümanlara muhâcîr, Resûl-i Ekrem'e ve muhâcirlere yardım eden Medinelî müslümanlara da ensâr unvanı verilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de hicret kelimesi yer almamakla birlikte otuz bir yerde "hecr" kökünden gelen çeşitli türevlerin geçtiği görülür. Bunlar kullanışlarına göre "Kur'an'ı terketmek" (el-Furkân 25/30), "bir kişiden veya gruptan ayrılmak" (en-Nisâ 4/34; Meryem 19/46; el-Müzzemmil 73/10), "kötü şeyleri terketmek" (el-Müddessir 74/5) ve terim anlamına uygun olarak "Allah uğrunda başka bir yere göç etmek" (meselâ bk. el-Bakara 2/218; Âl-i İmrân 3/195; en-Nisâ 4/89, 97; et-Tevbe 9/20) anlamlarına gelmektedir. "Hicret eden kimse" karşılığında da muhâcîr ve çoğul olarak muhâcîrîn, muhâcîrât kelimeleri kullanılmakta (meselâ bk. en-Nisâ 4/100; et-Tevbe 9/100, 117; en-Nûr 24/22; el-Mümtehine 60/10) bu âyetlerin çoğunda da Mekke'den Medine'ye göç eden müslümanlar kastedilmektedir.

Kur'an'da hicret kelimesinin geçmesi ve Mekke'den Medine'ye göç olayının muhâceret masdarından türeyen kelimelerle anlatılmış olması, Caetani'nin iddiasının aksine (*İslâm Tarihi*, III, 17-18) hicret tabirinin sonradan, hatta

Hicret güzergâhını gösteren harita

Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra ortaya çıktığına delâlet etmez; çünkü Kur'an-ı Kerîm'de olayın kendisinden çok onu gerçekleştirenlerin ve bu amellerinin önemine dikkat çekilmiş, ayrıca bu tabir hadisi pek çoğunda Mekke'den Medine'ye göç olayına işaret etmekte, ancak farklı anlamlarda kullanıldığı da görülmektedir. Meselâ bir hadiste, "Muhacir Allah'ın yasakladığı kötülük ve günahları terkeden kimsedir" denilmekte (Buhârî, "İmân", 4; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 4, "Vitir", 11), başka bir hadiste de hicretin "kötü şeyleri terketmek" anlamına geldiği belirtilmektedir (*Müsned*, IV, 114). Hicretin ahlâk ve zühd ile ilgisine işaret eden âyet ve hadisleri dikkate alan mutasavvıflar bu kavramı hem "haramları terk edip kötülüklerden uzaklaşmak", hem de "nefsi terbiye etmek maksadıyla yolculuğa çıkmak" veya "kalben ve zihnen halkı terketmek" anlamında kullanmış, seyrü sülûk dedikleri mânevî yolculuğu da bir çeşit hicret saymışlardır (Reşîdüddîn-i Meybûdî, I, 58).

Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'den önceki dönemlerde de peygamberlerin ve onlara inanan insanların kâfirlerce hicret etmeye zorlandıklarından ve bunların inançları uğrunda yurtlarını bırakıp başka yerlere gittiklerinden bahseder. Hz. İbrâhîm, kavminin kendisini ateşte yakma teşebbüsünün ardından, "Doğrusu ben rabbimin emrettiği yere hicret ediyorum" demiş (el-Ankebût 29/26) ve önce Filistin'e, ardından Mısır'a göç edip daha sonra da Ken'an diyarına yerleşmişti. Hz. İbrâhîm'le beraber Filistin'e kadar bu hicrete katılan Hz. Lût, peygamberlik görevini yaparken kâfirlerin azgınlık ve ahlâksızlıkları karşısında Cenâb-ı Hak'tan aldığı emirle bir gece vakti inananlarla birlikte yurdundan çıkmış, arkasına dönüp bakmadan gitmesi istenilen yere gitmişti (Hûd 11/80-81; el-Hicr 15/65). Hz. Şuayb'a kavminin ileri gelen kibirliileri, "Ey Şuayb! Kesinlikle seni ve seninle beraber iman edenleri memleketimizden çıkaracağız; yahut dinimize dönemezsiniz" demişler (el-A'râf 7/88), onu ve müminleri hicrete zorlamışlardı. Hz. Mûsâ, Allah'ın emriyle geceleyin Mısır'dan yola çıktığı İsrâiloğullarını göç ettirmeyi başarmış, peşlerine düşen Firavun ve ordusu ise denizde boğulmuştu (Yûnus 10/90; Tâhâ 20/77-78; eş-Şuarâ 26/52-67). Bu gibi âyetlere dayanarak hicretin bütün peygamberlerin ha-